

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету історії та
міжнародних відносин

/Віталій АНДРЕЙКО/

«30» червня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЦЕРКВА В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	034 Культурологія
Освітня програма	Культурологія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «**Церква в середньовічній цивілізації**» для здобувачів **першого (бакалаврського) рівня** вищої освіти галузі знань **03 Гуманітарні науки**, спеціальності **034 Культурологія**, освітньої програми «**Культурологія**».

Розробник: Керецман Н. П., к.і.н., доцент кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри **археології, етнології та культурології**

протокол № 11 від «9» червня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Надія КЕРЕЦМАН

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 8 від «30» червня 2023 р.

Голова науково-методичної комісії _____ Світлана МИШКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС –3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	2	2
Кількість модулів –1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 8 аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 4	4	3
	Лекції:	
	32	8
	Практичні (семінарські):	
	12	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	46	78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Церква в середньовічній цивілізації**» є всебічне та ґрунтовне вивчення історії середньовічної церкви та її вплив на формування цивілізаційних особливостей середньовічного Заходу.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальних компетентностей:

ЗК – 1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК – 3 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК – 4 Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК - 6 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК - 9 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

Фахових компетентностей:

ФК - 1 Здатність презентувати результати професійної діяльності в усній та письмовій формі, надавати відповідну аргументацію.

ФК - 4 Здатність розуміти та інтерпретувати джерела культури (писемні, речові, візуальні) з урахуванням різних контекстів (історичного, соціального, антропологічного, політичного, релігійного, екологічного тощо).

ФК - 9 Здатність оцінювати матеріальну та духовну цінність об'єкта культурної спадщини різних історичних періодів та географічних ареалів.

ФК - 10 Здатність популяризувати знання про культуру та поширювати інформацію культурологічного змісту використовуючи сучасні інформаційні, комунікативні засоби та візуальні технології.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Церква в середньовічній цивілізації**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Шифр НД за ОП ОК 03 Світові релігії

ОК 11 Антропология релігії

ОК 17 Європейське Середньовіччя: історія, людина, суспільство

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Церква в середньовічній цивілізації**» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Мати навички критичного мислення, викладати у зрозумілий спосіб власні думки, здійснювати їх аргументацію.	ПРН-1
Збирати, упорядковувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, подій та історико-культурних процесів.	ПРН-5
Розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики	ПРН-7
Інтерпретувати культурні джерела (речові, друковані, візуальні, художні) з використанням спеціальної літератури та визначених методик,	ПРН-8

аргументовано викладати умовиводи щодо їх змісту.	
Аналізувати ефективність культурних політик, технологій реалізації культурних ідей у контексті конкретних параметрів їх впровадження	ПРН-9

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Церква в середньовічній цивілізації»

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Вміти критично мислити, чітко висловлювати власні думки стосовно культурних процесів середньовічної церкви, за необхідності здійснювати їх аргументацію.	ПРН-1
Вміти зібрати, упорядкувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, процесів середньовічної церкви	ПРН-5
Розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики	ПРН-7
Вміти інтерпретувати джерела (письмові, речові, візуальні) з використанням спеціальної літератури з питань історії церкви Середньовіччя та аргументовано викладати умовиводи щодо їх змісту.	ПРН-8
Аналізувати ефективність культурних політик, технологій реалізації культурних ідей у контексті конкретних параметрів їх впровадження	ПРН-9

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: реферати, ессе, колоквіуми, залік

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступи на семінарських заняттях, виконання практичних завдань, проведення колоквіуму, тестування тощо. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, консультаціях, захисту реферату.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота. Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота								Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6		...	30	100
10	12	12	12	12	12				

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	6	30
Презентація	1	5
Реферат	1	5
Колоквіум	2	20
Тестування	1	10
Модульна контрольна робота	1	30
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на питання, тестові завдання трьох рівнів складності. За кожну правильну відповідь на теоретичні завдання 12 б., на тестові завдання: першого рівня – 1 балів, другого рівня – 3 балів, третього рівня – 5 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Форма підсумкового контролю – залік.

Форма проведення заліку (усна) та вид завдань (запитання з відкритими відповідями) визначені у робочій програмі навчальної дисципліни.

Залік складають здобувачі освіти, яких не влаштовує позитивна оцінка, виставлена викладачем за результатами модульних контролів, а також ті, хто отримав оцінку в межах від 35 до 59 балів. Якщо підсумкова модульна оцінка становить не менше 60 балів, то за згодою здобувача вона може бути зарахована як підсумкова семестрова оцінка з навчальної дисципліни. З метою підвищення рейтингової оцінки здобувач вищої освіти, за бажанням, може скласти залік з дисципліни під час сесії, результат якого визнається остаточним.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Для заліку
90 – 100	A	зараховано
82-89	B	зараховано
74-81	C	
64-73	D	зараховано
60-63	E	
35-59	FX	не зараховано

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет і завдання курсу

Джерела з історії християнської церкви. Періодизація історії середньовічної церкви. Історія вивчення християнства і церкви в Середньовіччі. Дискусійні моменти. Античне християнство

Тема 2. Церква і зародження цивілізації середньовічного Заходу.

Формування нормативного християнства. Навернення Костянтина (274-337 рр.) як поворотний момент в історії християнства. Проголошення християнства державною релігією. Нормативне християнство.

Церква в період варварських завоювань. Початки становлення доктрини папства. Клерикалізація влади пап і ріст її впливу у суспільстві. Внутрішні проблеми розвитку церкви. Вселенські собори. Чернечий рух. Бенедикт Нурсійський (480-543 рр.). Понтифікат Григорія I Великого (590-604 рр.)

Навернення Заходу. Християнізація кельтських та германських племен в IV-V ст. Розповсюдження аріанства у Південно-Західній Європі (готи, вандали, свеви, бургунди, лангобарди). Два шляхи християнізації Британських островів. Навернення англосаксів. Собор в Уїтбі 663 р. Утвердження нікейського віросповідання у франків (506 р.), вестготів (589 р.), лангобардів (603 р.). Християнізація зверху. Політичні мотиви. Сплав християнської доктрини і язичництва.

Церква у варварських королівствах. Роль церкви в організації політичного життя варварських королівств. Пільги і земельні надбання церкви. Королівська церква. Обмеження впливу папи в Західній Європі в V-VIII ст.

Тема 3. Церква в добу консолідації Заходу

Франко-папський союз. Англосаксонські місії на континенті. Віра на вістрі меча. Зближення папства і Каролінгів. Легітимізація святим престолом влади Пипіна Короткого (741-768 рр.) у 751 р. «Піпінів дарунок». Заснування Патримонія св. Петра - світської держави пап (756 р.).

Становлення імперської церкви за Каролінгів. Церква у творенні «Першої Європи». Церковна реформа. Уніфікація церковного життя. Вассально-ленна залежність духовних ієрархів від імператора. Права, привілеї, економічні гарантії церкви. Десятина. Розвиток теорії сакральності королівського та імператорського сану. Помазання на царство. Інститут капеланства.

Крах каролінгського світу. «Темні сторіччя» в історії Церкви (кінець IX- початок XI ст.). Понтифікатство Миколи I (858-867 рр.) як одинока спроба посилення папської влади. Теофілакти. «Єпископська політика» Отгонів. Криза церкви. Сімонія, шлюбність духовенства, світська інвеститура. Обмирщення церкви. Успіхи місіонерства. Хрещення норманів Данелау, Нормандії. Навернення Скандинавії (X-XI ст.), Ісландії (XI ст.). Розповсюдження християнства у Центральній Європі. Християнізація Угорщини за Іштвана (997-1038 рр.) і Польщі за Мешка (966-992 рр.).

Тема 4. Церква в добу реформ

Монастирський рух X - першої половини XI ст. Рух за реформи знизу. Монастирські центри руху за реформи церкви. Платформа Клюні. Спроби реформування чернецтва у Німеччині X-XI ст. «Правитель ченців» Генріх III (1039-1056 рр.). Епоха німецького папства (1046-1058 рр.). Понтифікатство Лева IX (1049-1054 рр.). Реорганізація папської канцелярії. Римська курія. Колегія кардиналів.

Церковний розкол 1054 р. Причини. Різниця в тлумаченні християнського віровчення. Доктринічні відмінності. Канонічні відмінності. Обрядові відмінності. Соціально-психологічні відмінності. Різниця в принципах організації церкви (монархія,

пентархія). Специфіка взаємовідносин світської і духовної влади. Початок роздільного існування греко-православної і римо-католицької церков. Невдалі спроби замирення.

Папство в роки реформи. Понтифікатство Миколи II (1059-1061 рр.). Рух патарів. Декрет 1059 р. про обрання пап. Григорій VII (1073-1085 рр.). Боротьба проти світської інвеститури. Концепція папського універсалізму. «*Dictatus papae*». Заборона прав «приватної церкви». Іво Шартрський про різницю між світськими і духовними компонентами влади прелата. Вормський компроміс 1122 р. Наслідки реформи.

Тема 5. Доба могутності папства (XI-XIII ст.)

Злет християнства. Феномен внутрішньої християнізації Європи. «Євангелічне відродження». Встановлення папської теократії. Інокентій III (1198-1216 рр.) - Боніфаций VIII (1294-1303 рр.). Удосконалення канонічного права. Папа як верховна апеляційна інстанція. Папські призначення на церковні посади. Папські фінанси. Аннати. Податки на хрестові походи. Теорія про непогрішимість папи. Папство і світська влада. Васальна присяга монархів. Інтердикт. Папство у політичному житті Європи. Папство та імперія. Гвельфи і гібеліни. Освячення Реконквісти і «*Дранг нах остену*». Організація хрестового руху.

Нові форми організації чернецтва. Ордени. Цистерціанці. Бернар Клервоський (1090-1153 рр.) Церква і середньовічне місто. Рух регулярних каноніків. Августинці. Жебракуючі ордени. Францисканці. Франциск Асизький (1181- 1226 рр.). Орден кларісс. Клара Асизька (1194-1253 рр.). Доменік де Гусман (1170-1221 рр.). Брати проповідники. Доменіканці. Створення духовно-рицарських орденів. Пошуки ідеалу апостольського життя. Єресі другої половини XII-XIII ст. Вальденси. Катари. Хрестові походи проти альбігойців (1209-1229 рр.). Боротьба церкви з єресями. Створення суду інквізиції (1232 р.). Єресь апостольських братів.

Тема 6. Церква і папство в XIV-XV ст.

Послаблення папства. Посилення централізованих монархій. Боніфаций VIII та королі Едуард I (1272-1307 рр.), Філіп IV Красивий (1285-1314 рр.). Підкорення церкви королівській юрисдикції. Доля тамплієрів. «Авіньйонське полонення пап» (1309-1378 рр.). Фіскальна політика папства. Рух за незалежність національних церков. Джон Уікліф (1320-1384 рр.). Ян Гус у Чехії. Розвиток теорії про необхідність відділення церкви від держави. Марсіліо Падуанський (1270-1342 рр.), Віл'ям Оккам (1290-1349 рр.). Велика схизма (1378-1417 рр.). Соборний рух. Євгеній IV (1431-1447 рр.). Бурзька прагматична санкція 1438 р. Закріплення вольностей галліканської церкви. Унія з православною церквою 1439 р. Ферраро-Флорентійський собор 1438-1445 рр. та його рішення. Поразка соборного руху. Відновлення єдиновладдя папи. Папство: від універсалізму до зміцнення своєї влади в Римі. Відмова від реформ. Початок ренесансного періоду в історії папства.

6.2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
4-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Предмет і завдання курсу	8	4				4
Тема 2. Церква і зародження цивілізації середньовічного Заходу.	22	8	4			10
Тема 3. Церква в добу консолідації Заходу	16	6				10
Тема 4. Церква в добу реформ	12	4	4			4
Тема 5. Доба могутності папства (XI-XIII ст.)	18	4	2			12
Тема 6. Церква і папство в XIV-XV ст.	12	4	2			6
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	90	32	12			46
Разом за семестр	90	32	12			46

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
3-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Предмет і завдання курсу	10	2				8
Тема 2. Церква і зародження цивілізації середньовічного Заходу.	20	2	2			16
Тема 3. Церква в добу консолідації Заходу	14	2				12
Тема 4. Церква в добу реформ	12	2	2			8
Тема 5. Доба могутності папства (XI-XIII ст.)	20	2				18

Тема 6. Церква і папство в XIV-XV ст.	18	2				16
Разом за семестр	90	12	4			78

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Regula Benedicti – Статут Бенедикта Нурсійського	2	
2	Понтифікат Григорія VII – перший середньовічний Папа Римський.	2	
3	Григоріанська реформа. «Dictatus Papae»	2	2
4	Церковний розкол 1054 р. та спроби церковної унії.	2	2
5	Єретичні рухи та засоби боротьби церкви з ними.	2	
6	Папство і поява національних церков.	2	
Разом:		12	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин за ОКР	
		Спеціаліст (денна форма)	Спеціаліст (заочна форма)
1	Джерела з історії християнської церкви	2	4
2	Історіографія історії середньовічної церкви	2	4
3	Поширення християнства у Римській імперії	2	4
4	Діяльність трьох Отців Церкви	2	4
5	Клерикалізація влади пап в епоху Великого переселення народів	2	4
6	Чернечий рух. Діяльність Бенедикта Нурсійського	2	4
7	Християнізація кельтських та германських племен	2	4
8	Церква у варварських королівствах (на прикладі Франкського та Вест готського королівств)	2	4
9	Англосаксонські місії на континенті Франко-папський союз	2	4
10	Становлення імперської церкви за Каролінгів Імперська церква за Оттонів	2	4
11	„Темні сторіччя” в історії Церкви (кінець IX-початок XI ст.)	2	4
12	Монастирський рух X - першої половини XI ст. Ключніська реформа	2	4
13	Папство в роки реформи. Боротьба за інвеституру	2	4
14	Божий мир і боже перемир'я	2	4
15	Доба могутності папства (XI-XIII ст.). Понтифікат Інокентія III	4	4
16	Церква і хрестові походи	4	4

17	Нові форми організації чернецтва.	4	4
18	Церква і папство в XIV-XV ст.	4	4
19	Церква в духовному просторі Західної Європи	2	6
	Разом	46	78

Тематика рефератів

1. Спроба історичного портрету: понтифік (на вибір): Лев I Великий, Геласій I, Григорій I Великий, Микола I, Микола II, Григорій VII, Лев IX, Сильвестр II, Інокентій III, Григорій IX, Боніфаций VIII, Євген IV
2. Представники європейського середньовічного чернецтва (на вибір): Бенедикт Нурсійський, Боніфаций, Беда Вельмишановний, Бернар Клервоський, Франциск Ассізький, Доменік де Гусман, Тереза Авільська
3. Християнство у Римській імперії
4. Інституалізація християнської церкви у Пізньому Римі.
5. Внутрішні проблеми становлення церкви: єресь гностицизму.
6. Перший Вселенський собор та його рішення
7. Другий Вселенський собор та його рішення.
8. Третій собор та його рішення.
9. Четвертий собор та його рішення.
10. П'ятий, Шостий собори та їх рішення.
11. Сьомий собор та його рішення.
12. Становлення доктрини папства.
13. Христологічна полеміка в церкві
14. Тринітарна полеміка в лоні церкви.
15. Зародження чернецтва у Західній Європі..
16. Початки формування римо-католицької церкви у Західній Європі: християнізація англосаксів.
17. Церква у Вест готському королівстві.
18. Церква у Франкському королівстві.
19. Франко-папський союз та його значення.
20. Формування феодальної васально-ленної церкви (На прикладі Франкського королівства).
21. Англо-саксонські місіонери на континенті.
22. Місіонерська діяльність католицької церкви.
23. Імперська церква Каролінгів.
24. «Темні сторіччя» в історії папства.
25. Період германських пап.
26. Церковна реформа Генріха III.
27. Імперська церква Оттонів.
28. «Григоріанська реформа».
29. Реорганізація чернецтва. (На вибір характеристика орденів католицької церкви).
30. Єретичні рухи Високого середньовіччя.
31. Єресь катарів.
32. Єресь апостольських братів.
33. Боротьба церкви з єресями.
34. Жебракуючі ченці та значення їх діяльності.
35. Внутрішня євангелізація Західної Європи XI-XIII ст.
36. Католицька церква в період піку своєї могутності XI-XIII.
37. Папство і хрестові походи.

38. Протистояння Риму і Константинополя у ранньому середньовіччі.
39. Церковний розкол 1054 р.
40. Спроби унії латинської і грецької церков в XIII-XV ст.
41. Боротьба за супрематією світської і духовної влади.
42. Діяльність і творчість Фоми Аквіната.
43. Криза папства у XIV-XV ст.
44. «Авіньйонське полонення» пап та його наслідки.
45. Велика Схизма у католицькій церкві кінця XIV – початку XV ст.
46. Соборний рух у лоні католицизму.
47. Рух за «нове благочестя».
48. Масова релігійна свідомість Високого середньовіччя.

6.5. Питання для підсумкового контролю:

1. Навернення імператора Костянтина як поворотний момент в історії християнства.
2. Оформлення християнської догматики. Вселенські собори.
3. Вчення про спасіння.
4. Церква і таїнства.
5. Діяльність Святого Августина.
6. Св. Амброзій та його концепція відносин між державою і церквою.
7. Становлення доктрини папства IV-V ст.
8. Християнізація германських і кельтських племен в IV-V ст.
9. Християнська церква у варварських королівствах.
10. Раннє чернецтво. Поширення статуту св. Бенедикта.
11. Понтифікат Григорія I Великого.
12. Англосаксонські місіонери на континенті.
13. Становлення франко-папського союзу та його значення.
14. Імперська церква при Каролінгах.
15. Папство у другій половині IX- середині XI ст. Темні сторіччя в історії папства.
16. Чернечий рух X- першої половини XI ст. Ключійський орден.
17. Спроби проведення реформи церкви зверху. «Правитель ченців» Генріх III (1039-1056).
18. Церковний розкол 1054 р.
19. Григоріанська реформа.
20. Встановлення папської теократії. Понтифікат Інокентія III (1198-1216).
21. Нові форми організації чернецтва у XII-XIII ст. Цистерціанський орден.
22. Церква і хрестові походи. Духовно-рицарські ордени.
23. Єресі другої половини XII-XIII ст. Інквізиція.
24. Жебраючі ордени.
25. «Авіньйонське полонення пап».
26. Велика схизма в римо-католицькій церкві.
27. Соборний рух у церкві та його значення.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються різноманітні демонстраційні матеріали: фрагменти публікацій, джерельної літератури, що сприяють формуванню повного уявлення про культурний феномен; візуальний ряд (репродукції). Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна:

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2005. 656 с.
2. Керецман Н.П. Церква у середньовічній європейській цивілізації: Робоча навчальна програма курсу. Ужгород: ФОП А.Е.Бреза, 2013. 32 с.
3. Керецман Н.П. Середньовічна церква в іменах, термінах і назвах: Глосарій. Ужгород: Вид-но УжНУ «Говерла», 2015. 302 с.
4. Керецман Н.П. Середньовічна церква і папство в XIV-XV ст. / Навч. посібник. Ужгород: ТОВ «Рік-У», 2019. 168 с.
5. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій: Навч. посібник для студентів. К.: Либідь, 2004. 368 с.

Допоміжна:

1. Августин, Святий. Сповідь / Пер. з латини Ю.Мушака. Київ: Основи, 1996. 319 с.
2. Бедуел Гі. Історія церкви / Пер. з фр. Г.Григорович. Львів: Свічадо, 2000. 296 с.
3. Блок М. Феодалне суспільство. Будь-яке видання.
4. Браччоліні П. Вибрані дотепи / пер. з латини і коментарі Ростислава Паранько та ін. Львів: Видавництво УКУ, 2017. 176 с.
5. Гілл Дж. Флорентійський собор / пер. з англ. Мар'яни Прокопович. Львів: Видавництво УКУ, 2016. 442 с.
6. Гофманн Й. Історія ранньої церкви: найважливіші аспекти / пер. з нім. Олега Конкевича. Львів: Видавництво УКУ, 2019. 244 с.
7. Дейвіс Н. Європа. Історія / Пер. з англ. П.Таращук, О.Коваленко. Київ, Основи, 2001. 1463 с.
8. Дюбі Ж. Доба соборів (Мистецтво та суспільство 980-1420 років), Київ, 2003. 352 с.
9. Зайбт Ф. Блиск і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем /пер. з нім. Х.Назаркевич, наук ред. Ростислав паранько. Львів: Видавництво УКУ, 2009. 512 с.
10. Здіорук С. Сповідь Святого Августина і українська духовність // Святий Августин. Сповідь. – С.310-326.
11. Історія Візантії. Вступ до візантистики / За ред. С.Б.Сорочанаї Л.В.Войтовича. Львів: Вид-во «Апріорі», 2011.
12. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Пер. з нім. Володимир Кам'янець. Львів: Літопис, 2004. 720 с.
13. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани / За ред. Умберто Еко; пер. з італ. Харків: Фоліо, 2018. 667 с.
14. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста / За ред. Умберто Еко; пр. з італ. Харків: Фоліо, 2018. 667 с.
15. Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. Анатолій Онишко. Львів: Літопис, 2007. 752 с.
16. Ле Гофф Ж. Цивілізація середньовічного Заходу. – Будь-яке видання.
17. Лінч Дж. Середньовічна церква. Коротка історія / пер. з англ. Віктор Шовкун. Київ: Основи, 1994. 492 с.
18. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю.Лісняка, П.Таращука. Київ: Основи, 1995. 759 с.
19. Себайн Дж. Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / пер. з англ. Київ: Основи, 1997. 838 с.
20. Тойнбі А. Дослідження історії. Скорочена версія томів I-X Д.Ч.Сомервелла / пер. з англ. Віктор Шовкун. В 2 т. Київ: Основи, 1995. 614 с., 406 с.
21. Федорак Н. Ключові тексти середніх віків і Відродження: Західна Європа. Львів: Вид-во УКУ, 2021. 300 с.
22. Хома І. о. Нарис історії Вселенської церкви.- Львів: Стрім, 1995. 304 с.

23. Шмітт Ж.-К. Сенс жесту на Середньовічному Заході. – Харків, 2002.

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)